

razpravi dr. Murka in pravi napósled: »Die Abhandlung ist eine achtungswerte Leistung, sie bietet mehr, als der Titel erwarten lässt, nämlich die Würdigung der einzelnen, namentlich der russischen Fassungen nach der sprachlichen, stilistischen und nationalen Seite hin, sie ist auch für die allgemein vergleichende Sagenforschung wertvoll, worauf die betreffenden Gelehrten gewiss ihr Augenmerk richten werden«.

Končno omenjamo še naročila, katero je prejel dr. Murko od peterburške akademije, da bi namreč pri nji izdal ruske tekste, o katerih je podrobno razpravljaj v zagrebškem in dunajskem spisu. — To so izvestno častna priznanja, za katera iskreno čestitamo dičnemu našemu sotrudniku!

Češka književnost.

Piše J. L.

Kdor hoče dobro poznati češko književnost, mora računjati z vsemi činitelji, kateri ji dajó življenje. Tem ne prištevamo samó pisatelja, knjigarja inbralca, ampak tudi mnogo takih okolnostij, katere bodisi pospešujejo nje razvoj, bodisi nekateri nje stráni pritiskajo poseben značaj. Vsaka književnost je sicer verno zrcalo národove kulture, toda kar se tiče razvoja, ima češka književnost v marsikaterem pogledu toliko posebnega in torej tudi poučnega, da se loči od vseh književnostij iztočne polovice evropske. Ker v národnopolitiškem oziru morda nikjer ni takšne analogije, kakeršna je sedaj med národom slovenskim in češkim, nadejem se, da ustrezem bralcem, ako jim bodem na tem mestu, če ne nadrobno poročal o češki književnosti, vender slikal verne očrte tiste duševne delavnosti bratskega národa, ki po številu tudi ni velik národ, čegar delavnost pa je móči po nje intenzivnosti primerjati delavnosti petkrat, dà osemkrat večjih národov. Veselilo me bode torej, ako marsikateremu slovenskemu rodoljubu prepodim brezupnost in ga prepričam, da lahko tudi majhen národ izvršuje višje in najvišje namene življenja, ako se ne zanaša na tujo pomoč, temveč ako ostane vsak njegov sin zvest krvi svoji in s trdno voljo in gorečo ljubeznijo podpira vse, kar národu koristi in ga osrečuje. Vsakdo je poklican, da dela v svojem področji in po svojem razmerji; komur pa ni dosti móči, tega vestno podpiraj, kdor si mu brat po rôdu in pozivu!

Književnost češka se loči od književnostij iztočne polovice evropske sósebnó po tem, da ni eksotiska rastlina, ki more živeti samó v toplih rastlinjakih plemstva in bogatega meščanstva, ampak da je domača rastlina, ki rase bujno po vseh hribih in dolinah čeških deželá, takó da sezajo nje korenine

globoko v najnižje in najširše plasti národa češkega. Književnost češka pa je tudi bogata miza, pogrnjena vsakemu stánu, in oskrbena s hrano za sléharo potrebo. Psihološka posebnost češkega národa je, da je čitateljski národ v taki meri, v kakeršni morda ni drugega; knjigarji, ki prav dobro poznajo češko in nemško čitateljstvo in knjigotrštvo tudi drugih národov, lahko pričajo o tem. Zlasti v nižjih in najnižjih plastéh, pri kmetu, rokodelci, dninarji, šivilji, perici i. t. d., vidimo, kakó različno je veselje do čitanja v Čehih in Nemcih. Ako čita nemški rokodellec knjigo, véruj mi, da jo je bržkone izposodil kje iz »Leihbibliothek« ali v »Lesezirklu«; češki rokodellec pa si knjigo kupi, da bode njegova, da bi jo lahko bral vselej, kadar mu bode potreba; čim več knjig ima v preprosti omari svoji, tem bolj se ponaša ž njimi. Da čita češko ljudstvo rajši nego nemško, temu je bistveni vzrok to, da je češki otrok v šolskem pouku razbornejši od nemškega, to pa bržkone zató, ker se češki književni jezik v slovnici tolikanj malo loči od govora preprostega ljudstva, da ga češki otrok čitaje takoj umeje. Nemški književni jezik pa je takó različen od domačega narečja, da se ga mora otrok šele učiti kakor tujega jezika. Ta razloček med nemškim književnim jezikom in nemškimi narečji na Českem je mnogo večji, nego je razloček med slovenščino in srbščino, dá, tolik je, da se Nemci s Krkonoš, Rudnih gorá in Šumave kár nič ne umejejo.

Toda češki národ bi ne bil čitateljski národ, da ni bil za takšnega vzgojen, t. j. da ni bilo móž, kateri so pisali knjige češki mladini in kateri so jih tudi marljivo razširjali med njo. V obojem oziru gré prva zasluga češki duhovščini, o kateri so popolnoma upravičene besede: Kakeršna duhovščina, takšen národ! Jasneje negoli kje vidimo pri národu češkem, česa je zmožna duhovščina, ako le hoče! Zakaj dasi štejemo v češki duhovščini 660 pisateljev, vendar bi le-tó veliko število navdušenih delavcev ne bilo národu pomaglo do tolikega uspeha, ako bi zopet zlasti duhovščina ne razpečavala knjig, ne snovala šolskih knjižnic za mladino in sploh mogočno ne razširjala čitanja med národom. Kaj koristi národu knjiga, ako je nihče ne bere? — Zató je tudi Moravska v poslednjem stoletji, odkar je češki národ zopet oživel, zaostala za češkim kraljevstvom v vsakem oziru za dve generaciji, ker moravska češka duhovščina ni vzgajala čitateljstva, niti budila mladini veselja do čitanja takó, kakor je to storila češka duhovščina v kraljevstvu, zlasti v prvi polovici tega stoletja. Posledice le-té delavnosti v kraljevstvu vidimo sedaj razločno: Od leta 1860. rase češka književnost vsako desetletje v potencialnem razmerji, in če bode vedno napredovala takó, kakor se nádejemo, zvršé se v tridesetih letih vse naše želje v tej sméri.

Kakó se dandanes razvija češka književnost, kar se tiče množine razpečavanih knjig, priča nam najzgovorneje statistika knjigarska. Čeških

založnikov knjig (brez sortimenta) je na Češkem 25, na Moravskem in Sleškem pa so 4. Založnikov, ki izdajajo češke in nemške knjige, štejemo na Češkem 4. Čeških knjigaren je na Češkem 86, na Moravskem in Sleškem samó 8. Češkonemških knjigaren (kjer je lastnik navadno Nемеc, ki pa v svoji prodajalnici tudi prodaja češke knjige) teh je na Češkem 17, na Moravskem in Sleškem 15. — Ker je češkega prebivalstva na Češkem 3,645.000, na Moravskem in Sleškem pa 1,720.000 duš, šteje se torej jeden češki knjigar (izmed 86) v kraljevstvu na 42.000, na Moravskem in Sleškem pa (izmed 8) na 215.000 duš. — Če bi bilo knjigotrštvo na Slovenskem toliko, kolikeršno je na Češkem, imel bi slovenski národ (štejem tudi ogerske in beneške Slovence) sedaj najmenj 30 knjigotržcev! (Dalje prihodnjič.)

L I S T E K.

»Matica Slovenska«. Društvenikom »Matice Slovenske« so se razposlale za leto 1891. nastopne tri knjige: 1. »Letopis Matice Slovenske za leto 1891.« Uredil prof. Anton Bartel; 2. »Zgodovina Novega Mesta«, sestavil prof. Ivan Vrhovec, in 3. »Pegam in Lambergare«, povest, spisal dr. Fr. D. — V »Letopisu« čitamo na prvem mestu obsežno razpravo dr. M. Murka »Enklitike v slovenščini«. Ta članek se bavi, kakor pravi pisatelj, le z enklitikami v (novi) slovenščini; na druge slovanske in sorodne jezike se ozira le mimogredé. Vender enklitike sploh niso predmet tej razpravi, zato pa se ozira pisatelj natančno na vse pojave, ki so z enklitikami v zvezi v našem jeziku z zgodovinskega in dijalektološkega stališča. Nekatera poglavja so se razširila, ker je bilo treba govoriti tudi o naglašeni oblikah in nekatere drugače razlagati, nego je navada, ali pa pobijati krive nauke. Dr. Murko obravnava letos samo oblikoslovje; skladnja pride na vrsto šele prihodnje leto. Po splošnem uvodu govori o zaimkih, kateri so za enklitiško rabo razvili posebne oblike (enklitike v navadnem pomenu), in sicer razpravlja brezspolni osebni zaimek ter zaimek tretje osebe *ŕ*; nato prihajajo glagoli, ki so enklitiški, ali pa so razvili krajše ohlike, ki se lahko rabijo enklitiški, namreč pomožni glagol *sem*, *biti*, glagol *bodem*, *hotěti*, *iměti*. Potem govori o enklitiški rabi tudi drugih besed, sosebno členkov, združenk, besed, ki so zaradi ritma v govoru izgubile naglas, in končno o besedah, katere podrejajo druge svojemu naglasu, to so nikalnica *ne*, *naj* in predlogi. V drugem delu svoje razprave bode dr. Murko prihodnje leto poročal o rabi in porazstavi enklitik v stavku. — Za tem spisom priobčuje dr. V. Oblak drugo polovico svoje razprave »Doneski k historični slovenski dialektologiji«. Pisatelj pravi v uvodu, da imamo za poznavanje gorenjskega in dolenskega narečja primeroma lepo število pisanih in tiskanih virov iz XV. do XVII. stoletja; tudi za notranjščino ne pogrešamo virov, dasi sezajo samó v drugo polovico XVII. stoletja. Takisto imamo za koroško narečje dragoceni slovar Megiserjev in kratko prisego, katero je objavil dr. Sket; v kajkavskem narečji pa je celo mnogo knjig iz XVI. do XVII. stoletja. Najslabše stoji s poznavanjem goriško-beneškega govora, ker nimamo iz

pač, da bi si národ vsa druga lastna imena prirejal po svoje, kakor si je nemška in laška; o tem nam pričajo národne tvorbe kakor: Indija Koman-dija (Koromandel), Dolomacija ali Drmacija (Dalmacija), Rim, Jakin (An-kona), Labin (Albona) Nin (Aenona), Plomin (Flanona), Solin (Salona), Skradin (Scardona), Devín (Divona) pr. »Cvetje z vertov sv. Frančiška*, V., 6. Toda takih tvorob je premalo, da bi iz njih posneli za vse slučaje zanesljive glasoslovne zakone, po katerih bi mogli pretvarjati tuja lastna imena ter jim podajati domače lice. Kaj nam torej preostaje, nego rabiti tujko v imenovalniku v izvorni obliki, ki se nam ponuja v našem vsakdánjem berilu — v nemških časnikih, v ostalih sklonih pa pridevamo končnice -a, -ü, -om i. t. d.; mnogi tu rabijo črto veznico, misleč, da se mora pri lastnih imenih nominativna oblika neizpremenjena kazati v vseh sklonih. Pri imenih, ki se končujejo na samoglasnika e in i, zatikamo zev, ki nastane v zavisnih sklonih, s soglasnikom i: Rudinija, Goetheja, dasiravno so nekateri izkušali bolj po domače pisati Goetheta. Dà, ta raba se je nekaterim pisateljem také omilila, da so jo raztegnili celó na domačinke — Šukljeja poleg Šuklja — kjer je pa vsekakor neumestna. Národ sklanja krstna imena in priimke na e, ki niso baš redki, také-le: Tine, Tineta, Rodè, Rodéta i. t. d., in zatrjevalo se mi je, da v Beli Krajini govoré: Šukljè, Šukljéta i. t. d. — Da pišemo novejših tujih narodov imena izvorno, temu je tudi to vzrok, ker bi bila transkripcija nekaterih jezikov, n. pr. francoskega in angleškega, ki imata svoje posebne glasove, silno težka, dà, časih naravnost nemožna. Točne izreke angleških imen ti pa skoro nihče ne vé povedati.

Da pa navzlic vsem težkočam kaže v knjigah, namenjenih preprostemu národu, tudi novejša lastna imena podomačiti, temu ne oporekamo. V novejšem času seza celó naš seljak pridno po novinah in zlasti rad pozvedava, kaj se godí po širokem svetu; zanimlje ga tudi zunanja politika. Treba mu je čitanje olajšati kolikor možno, plašila pa bi ga ravno množina tujih imen, zabeleženih z neznanim mu pravopisom. Tukaj ubrati pravi pot in utrditi primerno rabo, bodi nalog ónim možém, ki v najnovejšem času izdajajo oskromne, a prekoristne lističe za národ! *V. Bežek.*

Češka književnost.

Píše J. L.

(Dalje.)

Kakó se razvija češka književnost gledé na vsebino knjig, razvidi se iz »Seznam«, katerega je izdalo društvo knjigarskih pomočnikov za leto 1890. Ta »Seznam« kaže: slovarjev, enciklopedijskih in knjigopisnih del

15; bogoslovnih 76; modroslovnih 11; iz državoslovja, pravnštva, politike, narodnega gospodarstva in statistike 83; za zdravnike, lekarnike i. t. d. 66; iz prirodoznanstva 46; za vzgojo, pouk in šolstvo 43; spisov za mladino in knjig s slikami 171; iz staroklasiške književnosti 20; zgodovinskih, mestopisnih, zemljepisnih, potopisnih in národopisnih 71; iz književne in kulturne zgodovine, životopisov i. t. d. 34; iz računstva in računarstva 16; iz tehnologije, merstva, staviteljstva, strojarstva, trgovstva in za obrt 30; za domače gospodarstvo, kmetovalstvo, gozdarstvo, lov, vrtnarstvo, ribarstvo 62; za telovadbo, gasilstvo, vojaščino 14; jezikoslovnih spisov, slovníc in čítank 32; iz leposlovja: a) romanov, novel in pripovedek 247, b) pesmij 53 zvezkov; gledaliških iger, opernih tekstov in solovih prizorov 112; iz lepoznanstva, zgodovine umetnosti i. t. d. 39; koledarjev 79 in drugih prostónárodnih spisov 20; spisov razne vsebine 57. — Skupaj torej okolo 1400 del.

Izmed vseh je leposlovje na prvem mestu s 300 zvezki, na drugem mestu pa so spisi za mladino s 171 zvezki. Značilno in velikega pomena je tudi število 79 koledarjev, ker se jih večina tiska v mnogih tisočih vsakega gesla; na Češkem ni hiše, kjer bi ne bilo koledarja. Največjo važnost moramo vendar prištevati spisom za mladino; tu je začetek, tu je izvir in tudi vzrok vse duševne moči češkega národa! Da se v češki mladini vedno ne budí veselje do čítanja, izvestno bi se národ tolikanj ne trudil nadalje izobražati samega sebe. Kjer je izobraženost, tam so tudi pomočki za blaginjo, in kjer je blaginja, ondu je tudi nezavisnost, rodoljubna požrtvovalnost in misel za politiško slobodo. Le izobražen národ si ohrani svoj obstoj, t. j. svojo národnost — neizobražen národ pa je izobraženemu hlapec, hirajoč v robstvu, dokler napósled ne izumrè.

Kakó vrlo se trudi češki národ za svoje izobražanje, vidi se najbolje iz njega časopisov, sosebnó iz strokovnih. Čeških časopisov je izhajalo 1890. leta: 401; izmed njih je bilo 36 z 1 prilogo, 3 z dvema in 1 s tremi prilogami. Do malega vse priloge so bile politiških listov in vsebine gospodarske ali pa poučno-zabavne. Po deželah se delé takó-le: na Češko jih pripada 306, na Moravsko in Sleško 59, na Dunaj 2, na Pariz 1, na Berlin 1 in na Ameriko 32. — Izmed njih je bilo 215 popolnoma strokovnih; ostali so bili večinoma (blizu $\frac{4}{5}$) za obče stvari in za vsakdanjo politiko, nekoliko ($\frac{1}{5}$) pa za poučno in šaljivo zabavo. Strokovnim listom prištevam tudi 12 perijodiških uradnih listov okrajnih zastopov in c. kr. glavarstev ter 2 ordinarijatna lista, ker to v tem pogledu precèj označuje češko razmerje. Ostali strokovni listi se vrsté takó-le: Listov za bogovestje štejemo 20; za samoupravo 2, pravniških 3, za književnost, znanost in umetnost 6, za prirodoznanstvo 2, za kemijo 1; češki zdravniki imajo 2 lista, lekarniki 1; za matematiko in fiziko je 1, za filologijo 2, za zemljepisje in zgo-

dovino 1, za arheologijo 1, za tehniko 1, za inženere in stavitelje 2. — Uradni list zemljedeljskega sveta za kraljevino češko 1; za gospodarstvo, gozdarstvo, lov, vrtnarstvo in vinarstvo 42, za rejo perutnine 1, za ribarstvo 1, za bučelarstvo 2, za rejo in vadbo psov 1, za domače gospodinje 1. — Vladni list v stvaréh osnovnih šol na Češkem 1, na Moravskem 1; pedagoških listov (za učiteljstvo in za mladino posebej) je 25; list Osrednje matice šolske 1; za glasbo 7; za citriste 1, za gledališke stvari 2. — Za financije 5, za hranilnice in posojilnice 3, za trgovino 1, za trgovsko mladino 1; za obrt sploh 2, za cukrovarstvo 1; društva v podporo uradnikov cukrovarskih 1 za pivovarstvo 2; za málinarje 1, peke 2, mesarje 1, krojače 2, čevljarje 3, stolarje 1, rokavičarje 1, fotografe 1, tipografe 3, mehanike 1, strojarske delavce, ključarje, kovače i. t. d. 1, zidarske delavce 1 in za delavce sploh 9; — za gostilničarje 1, list društva za povišanje tujinskega poseta Prage 1; — dijaška 2, ženski list 1, za človekoljubje (priloga) 1, za obrambo češke národnosti v nemških krajéh na Češkem 1; za vojaščino 1, list dosluživših vojakov 1. — Sokoli imajo 4 liste, gasilci 4, turisti 1, velocipedisti 2, tesnopisci 3, društvo za rezljanje z izrezačo 1, socialni demokratje 2. — Največ časopisov je torej zemljedeljskih, namreč 42; v drugi vrsti je pedagogika z 25 listi, v tretji vrsti pa bogoverstvo z 20 listi.

Da more izhajati toliko strokovnih časopisov čeških, temu vzrok je to, da se je združevanje na Češkem razvilo takó kakor morda nikjer drugje na Avstro-Ogerskem. Združevanje je posledica izobraženosti, ta pa pospešuje vsako stroko s tem, da se izdaja strokovne liste, in takó ima skoraj vsako češko društvo tudi svoj list, kar je sevéda češki književnosti na veliko korist.

(Dalje prihodnjič.)

L I S T E K.

† I V A N Ž E L E Z N I K A R.

Dné 26. prosinca je umrl po dolgi in mučni bolezni Ivan Železnikar, slovenski pisatelj in urednik „Slovenskega Naroda“. Pokojnik se je porodil v Stiški vasi pri Cerkljah dné 28. grudna 1839. leta, dovršil gimnazijske studije v Ljubljani leta 1859. in potem šel na Dunaj, kjer je tri leta poslušal pravoslovje. Nató je vstopil kot notarski kandidat pri g. notarji Radeji v Slovenski Bistrici in leta 1881. po smrti Jurčičevi prevzel uredništvo „Slovenskega Naroda“. Mimo obilih člankov politiške vsebine je pisal v le-tá

lovanje. Koliko se je trudil na národnem polji sploh do leta 1890., ko ga je podrla huda bolezen, tega tukaj ne moremo razpravljati, dovolj bodi, da je bil mož, kakeršnih je malo. Prav lani nam je gosp. prof. Marn v „Jezičniku“ korenito opisal blagega pokojnika — mislili nismo, da mu bode treba takó hitro pisati nekrolog! Slava njega spominu, mir njega plemeniti duši!

Češka književnost.

Piše J. L.

(Dalje.)

Strokovno izobražanje češkega národa pospešujejo razne »matice«, »biblioteke« in perijodiški »zborniki«. »Matices česká«, o kateri izpregovorim pozneje več, skrbi za znanstveno izobražanje češkega jezika. »Matices lidu« zopet skrbi za izobražanje srednjih in nižjih plastij češkega národa, izdajajoč vsako leto po 6 knjig skupaj v 60 pôlah za 1 gld. Knjiga »Matices lidu« so po večini znanstveno-poučne, po manjšini zabavno-izobražujoče. Koliko znanstva razširja »Matices lidu« s prosto, lahko umevno pisavo med preprostim ljudstvom, priča n. pr. to, da se je prve izdaje Fričeve geologije češke dežele razpečalo 20.000 izvodov. Toda jedne knjige ne bere samó jeden bralec, na Češkem bere vsako najmenj 10 bralcev. Ako kmet prebere n. pr. tisto geologijo dvakrat, trikrat in se o nji v nedeljo popóldne razgovarja s sosedom svojim, kakó se jim potlej razjasni v glavi, ko zvedó, kakšna je prav za prav zemlja tega in ónega kraja, kateri délci so v nji in kateri niso, kar jih potrebuje rastlina za življenje svoje. Ali pa recimo, da dobí kmet, rokodelce, dninar i. t. d. v roko Kořínkov »Obraz Slovanstva«, kakó močno se takemu bralcu vzbudí slovanska zavest, da si reče ponosno: »Ta Poljak, Lužičan, Rus, Bolgar, Srb, Hrvat in Slovenec — to vse sem tudi jaz!« ... Zabavno izobraža »Matices lidu« s pripovedkami iz češke in slovanske zgodovine ter z življenjepisi imenitnih móž čeških in sploh slovanskih, budèč ljubezen do svoje krvi in gojèč navdušenje za vse, kar je krepostno in plemenito. Takó »Matices lidu«. — »Matices rolnická« in »Rolník nového věku« sta za izobražanje kmetstva. — »Bibliotek« in »Zbornikov« je 23. Izmed njih omenjam teh-le: pedagoške in za mladino so 4, politiški sta 2, za rokodelce je 1, gledaliških iger sta 2, za zabavo jih je 6.

Češko književnost pospešuje tudi imenitna podjetnost marsikaterih čeških založnikov in knjigotržcev. Za podjetnost ni dosti, da je založnik splošno in popolnoma strokovno izobražen, da je dovolj imovit, da je v ži-

vahni dotiki s pisateljstvom in da dobro pozna svoj národ sploh, njega duševne potrebe pa posebno, ampak da ga tudi toplo ljubi. Le-tega rodoljubja je treba sósebnó ondu, kjer se morajo višji znanstvenosti odpirati vedno nova pota, zaradi česar je treba natisniti marsikatero knjigo, o kateri se vé že naprej, da se ne bode izplačala, ali da donese v najugodnejšem slučaju le malo dobička. Izmed najpodjetnejših založnikov čeških je na prvem mestu J. Otto. On je češki Brockhaus, dà, Čehom je še več, nego Nemcem Brockhaus. O njem se smé po pravici reči, da je razvoju češke književnosti prava sreča, in res je tega, kar je izdal v 22 letih založniške svoje delavnosti, že cela književnost. Njega trgovska solidnost je vzorna, njegovo rodoljubje pa obče znano; ni ga podjetja, katerega bi se ne udeležil v čast češkega imena, in koliko podpira tajno, za to vé dobro izmed mnogih drugih tudi marsikateri pisatelj. Otto ne izdaja samó takih del, katerih bi se nihče ne tvegá, kakor je n. pr. njegov »Slovník naučný«, ampak tudi taka, katera mu ne donašajo gmotnega dobička. Tem večji je njega moralni uspeh, in česar mu ne donese jeden spis, tega mu desetkrat donese drugo delo. Njegova delavnost vedno rase, in morda ne bode trajalo dolgo, da se bode prostirala tudi po drugih književnostih slovanskih. V njegovem zavodu (pisarni in tiskarni) delajo 104 osebe, razven teh pa je še v uredništvu »Slovníka naučnega« 14 stalnih pisateljev.¹⁾ Njegova ilustrirana dela tekmujejo z najboljšimi takšnimi deli drugih književnostij. Naj tu omenim na prvem mestu dela »Čechy«, popisa češkega kraljevstva po krajih z njih zgodovino, kulturo i. t. d. Doslej je izšlo 115 sešitkov v velikem foliju po 90 kr. Drugo delo je Holubov potopisa »Sedm let v jižní Africe« (za 11 gld.); 3. Holubova »Druhá cesta po jižní Africe« (za 11 gld. 40 kr.); 4. Doréjeva biblija; 5. Vrehlickega »Legenda o sv. Prokopu« (za 5 gld. 40 kr.); 6. Šubertovo »Národní divadlo v Praze« (za 15 gld. 20 kr.); Práškove »Atheny« (za 3 gld. 60 kr.) in še drugih 13, večinoma potopisnih del.

Vsa dela pa, ki jih je Otto doslej izdal, vrsté se po vsebini takó-le: Slovarjev je 5; bogoslovnih del 5 zv.; modroslovnih in pedagoških 43; pravniških 48; zemljepisnih in potopisnih 29; zgodovinskih 73; iz prirodoznanstva 30; leposlovnih a) pesmij 73 zv.; b) romanov, novel in pripo-

¹⁾ Uredništvo »Naučnega Slovníka« je osnovano kakor nekova majhna akademija in urejeno takó-le: V višjem uredništvu, ki odločuje v načelnih stvaréh, tam so profesorji češkega vseučilišča dr. Fr. Studnička, dr. Jar. Čelakovský in dr. Em. Maixner; prof. češke politehniko Jos. Šolín, kanonika dr. Kl. Borový in dr. Fr. Krásl. Ravnatelj uredniške pisarne je tajnik češke akademije Jos. Kořán, sotrudniki pa so: pis. V. Maierhofer, prof. dr. R. Dvořák, prof. dr. J. Vysoký, prof. dr. J. Guth, prof. K. Bečka, prof. K. Štěpánek, dr. A. Štolc, pis. Vodák, prof. dr. Herzer, pis. Vl. Pech, pis. G. Dörfel, prof. dr. J. Hanuš in dr. K. Plischke. Zunanjih strokovnjakov pa je 658, kakor kažeta sešitka 20. in 45. tega »Slovníka«.

vedek 176 zv.; za mladino 82 zv.; gledaliških iger 10; za trgovstvo in obrt 24; koledarjev 71 letnikov; raznih 12 zv. in časopisov 46 letnikov. Skupaj torej 727 zvezkov, med katerimi so tudi folijanti. Izmed časopisov imenujem sôsebno le-te: 1. »Pražské hospodářské noviny«, 2. »Athenaeum« in 3. »Zlatá Praha«, ki prinaša slike tudi iz slovenskih deželâ. (Glej poročilo o nji v lanskem »Ljub. Zvonu« str. 766.).

Najiminitnejše delo izmed vseh pa je sevêda Ottov »Slovník naučný«, in sicer ne samó zató, ker se tega akademiškega dela tiska 14.000 izvodov, ampak ker je to delo jedino slovansko, v katerem ima, kolikor je le mogoče, mesto vse, kar se tiče vsega Slovanstva. Neverjetno je, proti kolikim oviram se je bojevali, da bodè ta slovar zlasti v slovanskih rečéh popoln in v vsakem pogledu zanesljiv. Ali kakó bi bilo delo olajšano, ako bi vsaka izmed slovanskih književnostij imela slovar, ki bi bil »Slovníku naučnému« podoben vsaj v posamičnih delih! Pravim »v posamičnih delih«; menim namreč, naj vsak slovanski národ napiše sam o sebi in svoji domovini slovar, v katerem se po geslih, t. j. po imenih oseb, mest in znanstvenih predmetov nahaja vse, česar je treba znati o vsem njegovem življenji in njega domovini. S takim slovarjem bi vsak slovanski rod ne postavil le spomenka samemu sebi — res monumentalno delo — ampak vsi Slovani bi se potlej v vzajemnem poznanji naglo zblížali, in kakó lahko bi jim bilo napósled sestavljati popolne naučne slovarje! — Priobčujem to misel v presojo zlasti slovenskim učenjakom, ker sem prepričan, da bi bilo takšno delo sôsebno velikega pomena za slovensko národnost in da bi njega učinki sezali daleč in globoko. (Dalje prihodnjič.)

L I S T E K.

„Zgodovina Novega Mesta.“ Sestavil *Ivan Vrhovec*, c. kr. profesor. V Ljubljani, 1891. Založila „Matica Slovenska“. Tiskala „Katoliška tiskarna“. 316 strani. — Prav radostno pozdravljamo to obširno knjigo marljivega gosp. pisatelja, uvažujè zlasti težko stališče, katero je imel, ko je sestavljal „Zgodovino Novega Mesta“. Zeló težavno je spravljati za takšno delo zanesljivega gradiva, katero je raztreseno po različnih tiskanih in netiskanih virih. Navzlic vsem oviram nam je podal g. pisatelj zanimljivo in jasno sliko „dolenjske metropole“. Četudi se semtertja nahajajo nekatere neznatne pomete, vendar to ne krati knjigi velikih prednostij, katere ima.

Tvarina je takó razvrščena, da beremo za popisom novomeške okolice „najstarejšo zgodovino“. Tej se pridružuje popis starega mesta, in za tem popisom se stoprav vrstí zgodovina Novega Mesta, katera je razdeljena v več dôb, in sicer: I. dôba od ustanovljenja Novega Mesta do ustanovljenja Karlovca (1365.—1580.); II. dôba od ustanovljenja

Toda čemú bi kopičil primere, saj jih čitatelji najdejo skoro na vsaki strani, po jednega, pa tudi po več, kolikor toliko zevajočih. Želim in upam samó, da bi te opazke o hijatu Škrabčevemu nauku, katerega so doslej vsi pesniki naši z Levstikom vred tako tenieljito — prezirali, pomogle vsaj nekoliko do zaslužene veljave.

Živo čutim, da bi se o Levstikovih poezijah utegnila zastaviti še mnoga vprašanja, katera bi pristojalo rešiti vestnemu ocenjevalcu, n. pr.: ali nam bolje ugaja poslednja redakcija njegovih poezij ali prvotna; kako da sodimo o pesnikovih slovniških posebnostih,¹⁾ o česti porabi »knittelverzov« v šaljivkah in puščicah i. t. d. Toda nekoliko so o teh vprašanjih razpravljali drugi poročevalci in tudi pisatelj teh vrstic sam v podlistku letošnjega »Slov. Naroda«, v 90. in sledečih številkah, nekoliko nam nanese morda še prilika razgovor o tej ali óni točki, kadar izideta še poslednja zvezka Levstikovih del. Vrhu tega so nam itak preko mere narasle pripomnje o Levstikovih poezijah, ki bi imele biti po prvotnem našem načrtu samó uvod glavnemu predmetu naše razpravice, o ceni Levčeve izdaje. Te opomnje pa priobčimo v prihodnji številki. *V. Bežek.*

¹⁾ Evo jih nekaj: perút poleg perot; grozdijče, Šmarijno goro; po stázi suhej; z vlasci nam, lasci; vetrovz, valove, kristjanz, zvezdarje, Tatarje, Tatarz, nom. pl.; očesi mokré (I. 54) ležam dat. pl.; v jutranj žar I. 95; mi, vi, nam, me, ve; jedva srce (nom. sing.) jed en (namreč up. accus. sing.) kupi I. 23; družze nam, družijo; orodnik brez predloga; pojiti z roditnikom: Pojil bi cvét vodé hladéče I. 40.

Češka književnost.

Píše J. L.

(Konec.)

Češka književnost se je razvila v poslednjih dvajsetih letih takó močno, da se ji mora čuditi vsakdo, komur je znano, da je iz nova oživela pred 100—120 leti in da so bile še pred 45 leti samó osnovne šole po kmetih češke. Mesta so namreč imela le nemške šole, čeških srednjih šol ni bilo. Sedaj imamo češko vseučilišče, češko politehniko, 16 realnih gimnazij, 24 gimnazij, 11 realek, 11 učiteljišč in 1 višjo deklinško šolo. Na vseh teh učiliščih je nemščina neobligaten predmet in vsi predmetje se razlagajo le češki.

Rekel sem, da je treba za pravo poznanje češke književnosti poznati tudi mnogo takih okolnosti, katere pospešujejo nje razvoj, in da je med

njimi najimenoitnejša ta, ker je češki národ čitateljski v taki meri, v kakeršni morda ni drugega. Vzrok temu je sevéda njemu že prirojeno veselje do čitanja in ž njim vedno hrepenenje po znanostih; ali da se mu prebudi to veselje, temu je bilo treba budíteljev, in da se vzgojí za višji namen národnega in politiškega življenja, za to je bilo treba zopet vzgojíteljev. Mož je bilo treba, kateri bi bili národu pokazali pot do njega sreče, móž, ki so samí široko cesto gradili čez puste hribe in doline, čez brezdna in prepade. Da se je češko šolstvo pozneje takó razvilo, kakor je vidimo sedaj, to je samó jedna izmed mnogih drugih posledic delovanja tistih móž.

Vsak národ ima v vsaki dóbi svoje prvake, kateri so njega »talentje«; pravi genijalni móžje se ne rodé vsake dóbe, dá, marsikdaj mine stoletje in zopet stoletje, predno mu vzide zvezda prve velikosti, katero smé národ po pravici častiti z imenom »genij«. — Tú pa sem zopet dospel k okolnosti, o kateri se ne morem izreči drugače, nego da je bila za češki národ prava sreča, kakeršno zgolj slučaj marsikdaj podelí nesrečnim národom. In ta sreča je bila, da so se v prvi polovici tega stoletja prikazali v češkem národu móžjé, katere bi takisto vsak národ ponosno štel v svojo diko. S skupnim delovanjem so zgradili pot, po katerem sedaj napreduje češki národ. Njih misli so prešle v misli vsega národa, in njih navdušenje je prešinilo srce vsakega zavednega Čeha. Ti vzgojítelji in nesmrtni vodítelji národa češkega so Dobrovský, Jungmann, Palacký in Šafařík, po njih pa velika talenta Kollár in Čelakovský. Dasi je Dobrovský, vidéč, kakó leži národ v smrtni omedlevici pred njim, sam dvojil, da se vzdrami za zdravo, gibično življenje, vender je delal in delal, da mu razveže jezik; slutil pač ni, kakó bode njega delovanje koristno tudi ostalemu slovanskemu svetu. Kaj naj porečem o drugih velikanih? Življenjepís vsakega izmed njih je že velik del zgodovine novočeške književnosti, dá, reči smem: ako bi ne bilo teh šest móž, češki národ bi sedaj umiral in za sto let bi ga ne bilo. Treba je znati, kakó je vsak vplival na ožje in širše kroge po vsem národu in to ne le s književnim delovanjem, ampak tudi z živo besedo. In ti krogi so bili v plemstvu, v višji in nižji duhovščini, v učenjakih, profesorjih in pisateljih, končno tudi v dijaški mladini. S plemstvom sta Dobrovský in Palacký imela povesljive dotike; na pisateljstvo in dijaštvo je močno in kot pravi oče vplival Jungmann; z vsem slovanskim svetom pa so bili v zvezi Šafařík, Kollár in Čelakovský. V češkem národu ni bilo ni jednega izobraženca, kateri bi se ne bil globoko klanjal tem móžem; rodoljubje je bilo geslo vsakega zavednega Čeha, in ker je bila duhovščina glavno zastopništvo češkega razumníštva in ker se je v nji in po nji tudi v národu rodoljubje gojilo najčvrsteje in najobsežneje, zató je značilno znamenje óne dóbe, da nobeden češki duhovnik ni bil sovražen Palackemu, Šafaříku in Kollárju, dasi so

bili protestantje. Značilno pa je tudi to, da je bila češka duhovščina v kraljevstvu čistega slovanskega mišljenja.

Delovanje imenovanih šestih — naj rečem — novodôbnih apostolov češkega národa je bilo sistematiško, in posledica temu je bila zdrava organizacija v češki književnosti od zdolaj do vzgor. Povsod se vidi širok in trden temelj; vsa literatura počiva na vsem národu, národ je ž njo zrasel, on živi v nji, ona v njem. Velike reči potrebujejo za svoj razvoj veliko časa, in takó je tudi češka književnost potrebovala 70 let, dokler ni bil národ zánjo takó vzgojen, da bi bila mogla cvesti tudi v strogih znanostih. Dočim so mnogi pisatelji obdelovali polje prstonárodne književnosti, pripravljali so že posamezni učenjaki tlà strogemu znanstvu. Najprej se je to godilo v »učeni společnosti«, ki je bila iz početka (od leta 1768. kot zasebno, od leta 1784. pa kot javno društvo) v prvih desetletjih samó nemško društvo, izdajajoče zgolj nemška dela; ko pa so v njem čimdalje bolj narastali češki člani, izdajalo je tudi čimdalje več čeških del in sedaj se je malone izpremenilo v čisto češko društvo; zakaj med njega rednimi in izrednimi člani (skupaj 175) je dandanes samó 7 Nemcev. To društvo ima na razpolaganje vsako leto 5.300 gld. kot stalen dohodek iz svojega posestva, in njega člani ne plačujejo udnine. Sedaj izdaja »Archiv český« (letos XI. zv.), poleg njega pa manjša dela. — Ker je bilo to društvo v dvajsetih letih tega veka še prenemško in ni bilo lahko videti, kdaj prevlada v njem češki živelj, potrudili so se Palacký, Jungmann, Šafařík in drugi prvaki, da se je za izdajanje le znanstvenih čeških del dné 1. prosinca 1831. leta osnovala Matica češka. O nji izpregovorim prihodnjič več; danes omenim samó to, da ima osnovnega kapitala 100.000 gld. in 4200 članov, da plača vsak član jedenkrat za vselej vánjo 52 gld. 50 kr. ali pa v petih letih (moralná oseba pa 105 gld.) in da dobivajo člani na leto za 7 gld. 50 kr. znanstvenih knjig.

Zavod pa, s katerim venča češko rodoljubje sámó sebe, to je »Česká Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění,« osnovana predminulega leta. Kolik razloček je tù v razmerji denášnjem in pred 40 leti! Še Jungmann († 1847.) je oskromno vzdihal, da bi imel češki národ vsaj jedno češko učiteljšiše! Palacký († 1876.) pa niti ni slutil, da bodemo za nekoliko let imeli češko univerzo; in kakó bi mu bilo srce zaigralo, da je videl dozidano mogočno poslopje češkega muzeja; kakó bi mu bila zalesketala solza radosti v očeh, da je v panteonu češkega muzeja začel prvo zborovanje češke akademije kot prvi predsednik njen! Telesno ju ni več med nami, ali duh obeh in njiju sotrudnikov še živi, in kar smo in bodemo, to je in bode zmirom delo novodôbnih naših apostolov!

